

пошукову діяльність вчителя та учнів на різних етапах уроку. Для молодшого школяра, як відомо, виняткове значення має оцінка його навчальної роботи вчителем. Не дивно, що фактором розвитку його особистості є не стільки сама навчальна діяльність, стільки ставлення дорослих (в першу чергу вчителя) до успішності, дисципліни, старанності дитини. Таким чином проблемне навчання сприяє тому, щоб засвоєння знань було не механічним процесом, коли головний тягар лягає на пам'ять школярів. Оволодіння знаннями залежить не стільки від пам'яті, скільки від тієї діяльності яку виконує учень. В умовах проблемного навчання учень вчиться знаходити засоби діяльності і творчо їх застосовувати.

Досвід застосування проблемного навчання свідчить, що воно не завжди забезпечує можливість всім учням свідомо й ефективно розв'язувати пізнавальні завдання. Це пояснюється тим, що при проблемному навчанні виникають особливі специфічні взаємовідносини між діяльністю учителів та учнів. Проблемну ситуацію учитель створює фронтально для всіх учнів, але не для всіх вона переходить у завдання. Це пояснюється насамперед тим, що учні мають неоднакові навчальні можливості та інтелектуальні уміння, якщо ж враховувати ще й різний характер навчальної діяльності учнів у процесі розв'язання проблемних завдань, то гостро постає необхідність індивідуального підходу до учнів в умовах проблемно-пошукової діяльності. Недостатня розробка цього питання - гальмуючий фактор широкого впровадження проблемного навчання в масову практику вчителів. Головне, що має знаходитись в центрі уваги вчителя, - зміст і спрямованість пошукової навчальної активності учнів на кожному етапі проблемного навчання.

Таким чином, щоб цілеспрямовано організувати навчальний процес, потрібно добре знати внутрішні стимули, які обумовлюють ефективність навчально-пізнавальної діяльності. Створити у навчанні умови, які сприяли б формуванню у школярів навчальних інтересів - передумова підвищення якості навчання, всебічного розвитку особистості.

Педагогічні спостереження та експериментальні дані свідчать, що використання методів проблемного навчання сприяє підвищенню якості навчання, формуванню в учнів пізнавальних інтересів, творчої активності, що в свою чергу сприяє активізації навчальної діяльності школярів. Результати дослідження можуть бути використані:

- у роботі з молодшими школярами; при розробці лекційних та практичних курсів,
- для написання посібників, інших навчальних матеріалів для початкової школи;
- у системі підвищення кваліфікації вчителів

Розглянуті в даній статті питання не претендують на всебічне висвітлення цієї проблеми. Проведене дослідження слід розглядати як один із можливих підходів до питання активізації навчальної діяльності молодших школярів у процесі використання проблемних ситуацій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Йменський Ян Амос Великая дидактика - М.: Начальная школа, 1893. - 227 с.
2. Кудрявцев В.Т. Проблемное обучение: истоки, сущность, перспективы. - М.: Знание, 1991. - 79 с.
3. Лернер И.Я. Проблемное обучение. - М.: Знание, 1974. - 164 с.
4. Махмутов М.И. Вопросы организации процесса проблемного обучения. - Казань, 1971. - 63 с.
5. МОМОТ Л.Л. Питання проблемного навчання - К.: Рад.школа., 1978 - 348 с.
6. Оконь Винцент. Основы проблемного обучения,- М.: Просвещение, 1968 - 168 с.
7. Скаткин М.Н. Проблемы современной дидактики. - М.: Педагогика, 1980. - 96 с.
8. Хубунашвили В.В. Некоторые вопросы теории и практики проблемного обучения. - М.: Знание, 1978. -10 с.

СОЦІАЛЬНЕ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ: ІСТОРИЧНИЙ РАКУРС

Костянко О.П.

*Міжнародний університет «Рівненський економіко-гуманітарний інститут»
імені академіка Степана Дем'янчука*

Сучасна соціологія оперує такими поняттями, як «соціальне здоров'я», «соціальна смерть» етносу, народу чи нації. Термін «соціальне здоров'я» включає в себе багато чинників соціально-економічного й духовного життя любого соціуму, різноманітних форм

життєдіяльності людини в суспільстві. Особистість і суспільство - корінні проблеми соціального розвитку. Коли існують глибокі протиріччя між ними настає регрес, занепад навіть соціальна смерть. В сучасній Україні протиріччя між ними надзвичайно глибокі. Тому вчені вважають нинішнє українське суспільство соціально хворим.

Соціальна невлаштованість, безпросвітні злидні, неможливість самореалізації, крайня несправедливість, що панує в суспільстві, насильницький злам стійких життєвих орієнтирів і насильницьке нав'язування чужих цінностей, втрата впевненості в майбутньому і в самому собі, в сенсі власного життя часто штовхають багатьох людей до самогубства. В Україні ці явища катастрофічно зростають: в 1998 р. їх було 19, а нині 31 самогубство на тисячу жителів.

В усьому світі існують загальноприйняті критерії соціального здоров'я, отримані на основі обробки масивів статистичних даних. Наприклад, небезпечною вважається соціальна ситуація в країні, якщо більше 5-6 % її населення мають доходи, нижчі від прожиткового мінімуму. В сучасній Україні цей показник перевищує 70 %. Закон про прожитковий мінімум був прийнятий Верховною Радою в 1999 р. Він передбачає щорічний розрахунок розміру прожиткового мінімуму, який повинний подаватися Кабінетом Міністрів до парламенту як додаток до державного бюджету на наступний рік. До цього часу ні рівень мінімальної заробітної плати, ні рівень мінімальної пенсії не досягають прожиткового мінімуму, що само по собі є згубним, образливим, жебрацьким, принизливим.

Ступінь розшарування суспільства характеризує так званий доцільний коефіцієнт диференціації, що являє собою відношення грошових доходів 10% найзаможніших до доходів 10% найбідніших громадян. Якщо коефіцієнт перевищує критичне значення, то не може бути й мови про жодну, навіть видиму національну згоду, про жодну «злагоду». Нині в світі прийнято вважати критичним відношення 10:1. В Україні ж коефіцієнт дорівнює 12:1 (офіційно). Насправді ж, враховуючи величезну тонізацію доходів його реальне значення сягає 30: 1. Для порівняння: в 2000 р. у Франції - такий коефіцієнт становив 8:1, а в США - 9,8:1.

На думку більшості провідних дослідників пострадянського («незалежного») вже дванадцять років) періоду, українське суспільство перебуває в становищі «тотальної деградації» й «суспільної трансформації». Відбувається катастрофічне зменшення кількості населення: середня тривалість життя в 2001 р. після 10 років «реформ» в чоловіків скоротилась на 5 років, у жінок на 2,6 року. Цей процес вчені називали «втратою недожитих років життя». Основна причина цього лиха - соціально-економічний стрес. До цього потрібно додати різке зниження народжуваності дітей та еміграція продуктивної частини населення за кордон (нині вона нараховує біля 10 млн. чол.).

Цінність людського життя - у його духовній сутності. Це є передумовою безупинного, цілеспрямованого розвитку особистості. Ми судимо про прогрес, соціальні досягнення суспільства по тому, які цінності воно захищає, на чому здебільшого зосереджена його увага. Загальнолюдські цінності - поза часом. Вони служать мірилом можливого в тій чи іншій сфері діяльності людей (мистецтво, література). Відомий український вчений Євген Головаха недавно заявив: «Серйозною жертвою кардинальних змін у суспільстві стала мораль... Найсильнішим і першим ударом по моральності було знецінювання ощадбанківських вкладів населення. Вийшло, грубо кажучи, що самостійна держава, яка для багатьох була мрією, щойно народившись, пограбувала своїх громадян. Це істотно знизило планку моральних вимог українців до себе й держави»¹

Далі вчений наводить шокуючі цифри. В 1982 р. 83 % опитаних відповідали, що люди, з якими вони постійно зустрічаються, чуйні, завжди готові допомогти (і це було абсолютно природно). В 2002 р. 64% опитаних відповіли на це запитання негативно, відмітивши при цьому, що оточуючі люди зайняті тільки собою, своїм особистим добробутом.²

Минулого не повернути. Але чи не занадто легко, без боротьби ми відмовились від цінного досвіду недалекого радянського минулого, шляхів досягнення високої духовності народу. Тому й маємо тривалу духовну й культурну кризу - відображення найглибшої соціальної кризи, яку пережило українське суспільство впродовж останнього

десятиліття. Нашим предкам і в страшному сні не могло приснитись, що Туреччина буде годувати Україну хлібом. В Радянському Союзі, від духовної спадщини якого ми так вперто відмовлялися, існувала всеохоплююча система охорони фізичного й дуговного здоров'я, яку за кордоном назвали «Системою Семашка» (першого радянського наркома охорони здоров'я).

Дворазовий олімпійський чемпіон Аркадій Воробйов згадує про велику увагу держави до загальної фізичної підготовки. Тоді вважалось, пише він, чимось ганебним не мати значка БГПО, а на тих, хто не потрапив до армії з фізичних причин, дивились як на прокаженого. «Це була ціла культура. Ми з гордістю відчували себе здоровими, фізично сильними людьми. Хіба це не прекрасно?»³

В Радянській Україні не існувало глибокої соціальної градації. Впродовж 50 років доцільний коефіцієнт диференціації доходів дорівнював 4:1. Соціальний прогрес відбувається тоді, коли маси пробуджуються для творчості трудових звершень. Так нещодавно було. Зараз занепад - ставка робиться тільки на «обраних».

На соціальне здоров'я суспільства великий вплив справляє фізичне здоров'я й освіта. Обидва ці чинники нині переживають тяжкі часи. І не тільки із-зі економічних негараздів, а, перш за все, із-за цільових установок капіталістичного суспільства, розроблених ще на початку становлення капіталістичної системи. Так англійський економіст Мендєвіль ще на початку XVIII ст. міркував: «Там, де власність користується достатнім захистом, було б легше жити без грошей, ніж без бідних, бо хто став би працювати? Слід захищати робітників від голодної смерті, але потрібно, щоб вони не одержували нічого, що можна було б заощаджувати. Для вільної нації найважливіше багатство - сила силенна працьовитих бідняків. Без них не було б ніяких насолод... Щоб зробити народ задоволеним навіть його жалюгідним становищем, необхідно, аби величезна більшість залишалася неосвіченою й бідною. Знання розширюють і примножують наші бажання, а чим менше бажає людина, тим легше можуть бути задоволені її потреби».⁴

В кінці XX ст. в період горбачовської перебудови побачила світ так звана женецька доповідь Дніпрова «Розвиток освіти в Росії». В ній містилась така установка: «Створити умови для еволюційної зміни суспільства через школи». Соціологи праві, коли стверджують, що в нас немає громадянського суспільства. І це правда. А де ж йому взятись? Завтрашній день підрастає за партою. А школярі здебільшого не вміють дружити, бо їм ніколи спілкуватись один з одним. Дорослим же ніколи їх цьому навчити, бо вони змушені шукати роботу, щоб прогодувати своїх дітей.

Для подолання соціальної кризи в Україні, для соціального оздоровлення народу потрібні не тільки добрі наміри й побажання, а й глибокі знання історичного досвіду попередніх поколінь. Національним провідникам України необхідно частіше заглядати в глибини історії, робити правильні висновки з історичного досвіду, навчатись вміло визначати магістральний шлях розвитку свого народу.

Давайте ж перегорнемо деякі сторінки вітчизняної історії. Візьмемо Київську Русь на початку XII ст. То були не кращі часи в її історії: міжусобиці й чвари між удільними князями, князями та боярами, постійні спустошувальні набіги половців. Це був період, коли в силу багатьох об'єктивних і суб'єктивних причин набрав сили відцентровий вектор у всіх соціально-економічних і політичних сферах внутрішнього життя країни.

В 1113 році в Києві повстав робочий люд проти нестерпно тяжких умов життя. Перелякана знать запросила на київський престол удільного переяславського князя Володимира (Мономаха). Зайнявши престол, князь почав свою діяльність з вирішення цілого ряду соціальних питань: примусив лихварів на 3 роки розстрочити борги київських міщан і в три рази понизити процентну ставку. Тих, хто чинив цьому курсу опір, виселяв із Києва. За ініціативою Володимира в столиці почали влаштовувати приюти для бідних, відкривались нові школи.

Володимир Мономах доклав багато зусиль, спрямованих на припинення на Русі міжусобиць і чвар між удільними князями, боярами, старшими дружинниками. З його ініціативи в 1097 р. в місті Любечі (на Чернігівщині) було проведено з'їзд удільних князів. Там, в супереч опору окремих учасників з'їзду, було прийнято рішення про створення загаль-

норуської дружини для боротьби проти половців. Якраз Володимиру Мономаху вдалось остаточно розгромити половецькі полчища і цим ліквідувати постійну зовнішню загрозу Русі.

Володимир Мономах постійно дбав про мир і злагоду в руській державі. Так, в листі до чернігівського князя Олега він закликав його припинити братовбивчу боротьбу з сусідніми князями. Зокрема, він писав: «На світі нічого ліпшого немає, як мир і дружба між братами... Браттям треба жить укупі»⁵. А в знаменитому «Повчанні» своїм синам він сформулював цілу систему принципів соціальної політики: піклування про обездолених, працелюбність, фізичне виховання, постійне поглиблення власних знань, вдумлива, не горячкова внутрішня і зовнішня політика. Все це дало можливість Володимиру Мономаху продовжити існування руського соціуму й врятувати Русь від розколу. Його авторитет на Русі та й в навколишньому світі був надзвичайно високим.

Перегорнемо ще одну сторінку вітчизняної історії - національної революції XVII ст. і поглянемо на величну постать Богдана Хмельницького. Попри спроби деяких сучасних істориків принизити його роль, він вивершується над іншими діячами цього століття завдяки багатьом чинникам, і, в першу чергу, його соціальній політиці. Завдяки лозунгам «За віру Руську, за віру православну!» й «Україна без хлопа й пана!» Богдан Хмельницький зумів підняти український народ проти польського гноблення, і досягнути перемоги. Бо не тільки на словах, а й на ділі слідував цим лозунгам. Право розпорядника землею у створеній Богданом гетьмансько-козацькій республіці належало гетьману. Б.Хмельницький, який мав батьківську спадщину хутір Суботів, так і пішов із життя, ніякої маєтності не додавши до нього. Він дуже пильно слідував за справедливим розподілом майна й завжди карав обідчиків рядових козаків, селян та міщан.

Якщо ж зробити порівняння двох гетьманів - Богдана Хмельницького та Івана Мазепу, то це порівняння буде не на користь останнього. Користуючись правом розпорядника землі І.Мазепа привласнив собі стільки землі, що став найбагатшим гетьманом в історії України, та ще й на своїх маєтностях ввів кріпосне право. Це й стало основною причиною його поразки й бігства за межі України. Відомий сучасний представник національно-демократичних сил України Іван Дзюба говорив на Сьомому світовому конгресі українців: «Як би Мазепа знав як до нього ставляться козаки, український народ, то він би не запросив шведів на територію України, а з під Полтави прийшлося би тікати не йому з Карлом 12, а Петру I»⁶.

Візьмемо ще один період - українську революцію 1917-1920 рр. І Центральна Рада (березень 1917-квітень 1918 рр.) і Директорія (грудень 1918-квітень 1919 рр.) прийняли багато заяв і декларацій та на їх основі постанов про вирішення соціальних проблем українського суспільства. Але землі селянам не передали, не надали робітникам 8 годинний робочий день, не конфіскували поміщицької землі, фабрик та заводів. А значить, не захистили народ України від експлуатації та насильства, від поневірянь та принижень. І в кінці кінців, народ відвернувся від них. Володимир Винниченко, один із провідників революції, у своїй знаменитій книзі «Відродження нації» писав: «Не треба шукати винуватців за кордоном. З України нас вигнав пинком чобота власний народ».⁷

Радянська ж влада на зорі свого становлення не тільки проголошувала про свої наміри, а й практично реалізувала їх. Вона конфіскувала поміщицькі землі й передала їх селянам, націоналізувала фабрики та заводи, встановила восьмигодинний робочий день і народний контроль, проголосила принципи добросусідства і невтручання в життя інших країн, і дотримувалась їх. Тому і перемогла.

Навіть короткий екскурс у вітчизняну історію дає можливість стверджувати, що в далекій і близькій історії тільки тоді був соціальний прогрес, коли влада реально піклувалась про інтереси трудового народу і, перш за все, вирішувала його найважливіші проблеми.

ЛІТЕРАТУРА

1. Головаха Є. Соціальні проблеми сучасного суспільства. // День, 7 лютого 2003.
2. Там же.
3. Гаража С. Ціна знайомства з капіталізмом *Н Комуніст* 29 серпня 2003.
4. Цит. по Марксу К. Капітал, том 2, - К., 1975.

5. Мономах В. Грамотка до чернігівського князя Олега // Літопис Руський, - К., 1990.
6. Дзюба І. Промова на п'ятому Світовому конгресі українців. // Сільські вісті, 14 липня 2002.
7. Винниченко В. Відродження нації. Книга 2. - Київ - Відень, 1920.

АНОТАЦІЯ

Автор статті зробив спробу нетрадиційно, з точки зору соціології, проаналізувати деякі аспекти історичного досвіду, як одного з чинників покращення соціального здоров'я сучасної України.

АННОТАЦИЯ

Автор статьи попытался нетрадиционно, с точки зрения социологии, проанализировать некоторые аспекты исторического опыта, как одного из факторов улучшения социального здоровья современной Украины.

THE SUMMARY

The author of clause has nontraditional, from the point of view of sociology, to analysis some aspects of historical experience, as one of the factors of improvement of social health of modern Ukraine.

УДК 377

ПЕДАГОГІЧНІ ДИСКУСІЇ У НІМЕЧЧИНІ В КІНЦІ ХІХ - ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Лісова С.В.,

доктор педагогічних наук, професор

У статті розкриваються філософські, політичні педагогічні концепції та їх обґрунтування, історичне сприйняття і зміни поняття «освіта» в кінці ХІХ -на початку ХІХ сторіччя.

Однією з обов'язкових умов існування сучасної держави є функціонування ефективної системи освіти, виховання дітей, підлітків і молоді.

Відомо, що сучасна педагогічна теорія - це тривалий результат історичного розвитку з найдавніших часів і до наших днів. На вічні питання виховання і навчання кожна епоха давала свої відповіді, тому в кожен історичний період педагогічна теорія і практика збагачувалася новими знаннями про дитину, її природу, фактами інтелектуального, морального, фізичного, естетичного, трудового виховання.

Пошуки змісту освіти, нових методів навчання, швидке підвищення якості знань на сучасному рівні - також належать до життєво важливих завдань. Ці і багато інших завдань, що постають перед шкільною освітою в Україні, свідчать про те, що мова сьогодні йдеться, як це завжди було на переломних етапах історії, про створення нової педагогічної парадигми освіти і виховання підростаючого покоління. У даному питанні величезний інтерес представляє система освіти Німеччини кінця ХІХ початку ХХ ст. Модернізація шкільної освіти Німеччини на певному історичному етапі обумовила наступні завдання даного дослідження:

- проаналізувати історичний досвід виховання й навчання підростаючого покоління Німеччини з погляду використання цього досвіду в рішенні сучасних проблем шкільної освіти України;
- виявити як складалася педагогічна теорія і практика в умовах конкретного часу і
- ■ формувалися нові педагогічні ідеї.

Історія освіти у Німеччині відрізняється від історії в інших країнах світу не тільки Д зготривалим процесом формування системи освіти, але й педагогічними дискусіями навколо неї.

Видатний громадський діяч Вільгельм Гумбольдт, який очолював народну освіту П русії. висунув принцип загальної освіти. Гумбольдт виступив за створення єдиної системи освіти, яка складалася б з елементарної школи, гімназії й університету. Під